

Bartha Dénes – Bende Attila
*A dualizmus időszakának erdész polihisztorja:
Fekete Lajos akadémikus élete és munkássága*

Akik évszázados fákkal foglalkoznak, nemcsak a jövővel, hanem a múlttal is többen törődnek. Ezt tanúsítja Bartha Dénes és Bende Attila egyedülálló monográfiája, amely Fekete Lajos akadémikusnak állít méltó emléket. Fekete Lajos (1837–1916) erdőmérnök alkotói korszaka egybeesett a levert 1848-as forradalom utáni politikai ébredéssel. Ez a korszak a magyar nyelv hivatalos használatának bevezetésével függ össze; a műszaki felsőoktatásban és gyakorlatban a kiegyezésig a német nyelv használata uralkodott. Fekete a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián ismerkedett meg a magyar erdészeti szaknyelv megteremtésének a feladatával, amelyet már erdőmérnök hallgatóként magáévá tett. Gyakorlati évek után, 1867-ben tért vissza az Akadémiára, különböző oktatói és vezetői beosztásokba. Kézenfekvő feladata lett az általa oktatott tantárgyak magyar nyelvű tankönyveinek megalkotása.

A Soproni Egyetem Kiadó gondozásában megjelent, könyvészetileg igényes megjelenésű és rendkívüli alapossággal összeállított, tekintélyes terjedelmű kötet (496 o.) gazdag fotó- és kordokumentum-anyag kíséretében mutatja be Fekete Lajosnak a magyar nyelvű oktatás és a magyar nyelvű erdészeti szakirodalom megteremtése érdekében kifejtett tevékenységét. Az Akadémia Növényteni és Erdőtenyésztéstani Tanszéke, majd az Erdőrendezéstani Tanszéke vezetőjeként teljeseedett ki fáradhatatlan szakírói munkássága. A korszakos tanáregyenység mintegy kéttucatnyi tan- és szakkönyvet állított össze hosszú élete során. Szakfolyóiratokban megjelent nagyszámú írásával együtt a magyar nyelvű erdészeti szaknyelv megteremtőjeként vonult be a szakmatörténetbe. Számos népszerűsítő kiadványában külön figyelmet fordított a néptanítók, községi előljárók és kisbirtokosok szakismereteinek fejlesztésére is. Írások és előadói munkásságának bibliográfiája a kötet végén több mint negyven oldalt tesz ki. Fekete Lajos emellett a honi középfokú erdészeti szakoktatás kezdeményezője és alapítója is volt, amely iskolák 1883–1893 között létesültek Királyhalmán (ma: Ásotthalom), Temesvár-Vadászerdőn, Liptóújíváron és Görgényszentimrén.

A monográfia bemutatja Fekete Lajos sokrétű oktatási tevékenysége mellett a magyar erdészeti kutatást megalapozó tevékenységét is, amelynek elismerése kortársai körében méltatlanul késedelmes volt. Ausztriában és Németországban szerzett tapasztalatok sarkallták a hazai, addig nem létező kísérletügy elindítására. Az Országos Erdészeti Egyesület 1874. évi kalocsai küldöttgyűlésén szólalt fel: „megszűnt már azon kor, midőn a szobatudósok speculációjuk által hitték megfejtetni a legfontosabb kérdéseket [...] A természet tünetényei csak kísérletek útján dönthetők el. Ily kísérletek rendszeresen tétessenek, tudományos pontossággal, országos vezetés alatt.”

Felszólította a küldötteket, hogy „az Egyesület mondja ki a kísérleti állomások felállításának szükségességét, amely csak a kormány által létesíthető”. Ez a törekvése sokáig nem talált meghallgatásra. Csak huszonhárom év múlva, 1897-ben írta alá Darányi Ignác földművelési miniszter a selmecbányai Erdészeti Kísérleti Állomásnak, a SoE Erdészeti Tudományos Intézete jogelődjének a megalapítását.

Fekete Lajos erdészeti kutatási területei széles körűek voltak, ezekből elsősorban a növénytan területét kell kiemelni. Erdészeti szempontból legjelentősebbek növényföldrajzi kutatásai, 1870-től haláláig foglalkozott a hazai fa- és cserjefajok elterjedésével, az elterjedésüket meghatározó tényezőkkel. A szünidőkben saját költségén járta az országot, gyűjtötte az adatokat. 1881-től ehhez a munkához elnyerte a Földművelési Minisztérium támogatását, amely hozzájárult ahhoz, hogy Blattny Tiborral közösen, kétkötetes alapműve elkészülhetett. *Az erdészeti jelentőségű fák és cserjék elterjedése a Magyar Állam területén* 1913-ban jelent meg, és mind a mai napig hivatkozási alapot képez.

Fekete az erdőművelés és erdőrendezés területén is számos úttörő kutatási eredményt publikált. Forrásműként emlegetjük a bükk őserdők állományszerkezetével kapcsolatos munkáját azért, mert hasonló vizsgálatokat a mai Magyarország területén alig végezhetünk; az egyetlen őserdőként elfogadható bükkös állomány a Kékes északi, sziklás lejtőjén csak kis szigetként maradt fenn. Úttörő *A szálalóerdők berendezése* című publikációja is. Tordai kötődésével köthetők össze a Mezőség kopárai fásításával kapcsolatos, szintén úttörő tartalmú munkái.

A monográfia érdekes részleteket közöl Fekete Lajos szerepléséről és elismeréséről a tudomány világában. Az erdészet (az agrártudománnyal, a biológiával, sőt az orvostudománnyal együtt) 1946-ig az MTA III. Matematikai és Természettudományi Osztályához tartozott. Ennek ellenére figyelemre méltó, hogy az MTA korán elismerte az erdészet kiemelkedő képviselőit, és 1864–1909 között hármukat a tagjai közé választotta. Mindamellett a magyar erdészettudomány megalapozóját, Fekete Lajost csak 73 évesen, 1910-ben választották meg levelező tagnak. Akadémiai székfoglalóját 1911-ben tartotta meg, témájaként kedvenc kutatási területét választotta, „Az északi szélesség hatása a fafajok természetes elterjedésének magassági hatáira” címmel. Akkor még kevesen sejtették, hogy a fafajok elterjedésének klimatikus határai nemsokára az erdészet egyik legkritikusabb témája lesz.

Életművében fontos szerepet kapott a nemzetközi tudományos kapcsolatok építése. Az 1892-ben alapított nemzetközi szervezet, a IUFRO¹ első nemzetközi projektjéhez kezdeményezésére Magyarország azonnal csatlakozott, amelynek témája az európai fafajok elterjedési határai feltárása volt. Nem meglepő, hogy a projekt kitűzött feladatát a IUFRO-tagországok közül elsőként fejezte be Fekete Lajos és Blattny Tibor. Az sem véletlen, hogy munkájukkal olyan elismerést értek el, hogy a IUFRO következő, 1914. évi kongresszusának helyszínéül Magyarországot választotta. Ennek

¹ Az Erdészeti Kutatóintézetek Nemzetközi Szervezete (IUFRO) azóta világszervezetté vált, bécsi központtal.

köszönhető Fekete és Blattny alapművének változatlan, német nyelvű kiadása is 1914-ben. Azonban a világháború kitörése miatt az egy hónappal későbbre tervezett hazai kongresszus és a tudományos eredmények bemutatása (köztük Fekete Lajos munkásságáé is) elmaradt.

A szerzők a Fekete Lajos személyiségét meghatározó erdélyi, nagypolgári családi környezetére, unitárius neveltetésére is kitérnek. Tizenhárom éves korában például tanúja volt annak, amikor 1849-ben a vesztesre álló császári hadvezetés a román népességet a magyarok ellen feltűzelve kiváltotta Avram Iancu véres lázadását, amely a Maros völgyében Nagyenyedtől Tordáig a magyar lakosság részbeni kiirtásához vezetett, egy rokonát is meggyilkolták. A Fekete család elmenekült Tordáról, otthonukat kirabolták. A sorscapás mély nyomot hagyhatott benne, ezt bizonyítja a kötetben is közölt 1894. évi valéta² beszéde a „már türelmetlenül kopogtató nemzetiségi kérdés”-ről, amely a nemzetiségi problémák iránti érzékenységet tanúsítja.

Fekete Lajos 1916-ban, Selmechányán hunyt el 79 évesen, alig néhány évvel azelőtt, hogy bebizonyosodott, milyen katasztrófához vezetett a rövidlátó kormányzati nemzetiségi politika, amely intelmeit nem vette figyelembe. 1919-ben a cseh megszállás elől a főiskola és a Fekete család is Sopronba menekült. Fekete Lajos emléke azonban tovább él. Selmechányán sírját a soproni erdészhallgatók látogatják és gondozzák. Mellszobra a Soproni Egyetem botanikus kertjében egy szerény, önzetlen, a tudományt szolgáló tanáregyenységnek állít emléket.

A recenzió a Soproni Egyetem 2025. február 3-án tartott könyvismertetőjén, Faragó Sándor és Mátyás Csaba elhangzott előadásai alapján készült.

*

Bartha Dénes – Bende Attila (2025). *A dualizmus időszakának erdész polihisztora: Fekete Lajos akadémikus élete és munkássága*. Az MTA Erdészeti Tudományos Bizottságának tanulmánykötete V. Sopron: Soproni Egyetem Kiadó, 496 o.

Mátyás Csaba

az MTA rendes tagja, egyetemi tanár

Soproni Egyetem Erdőmérnöki Kar

Környezet- és Természetvédelmi Intézet, Sopron

² A végzősök búcsúünnepsége az alma matertől.